

P.M. om Nobelpriset 1970

Solsjenitsyns båda märkliga romaner, Första kretsen och Cancerkliniken, tycks mig stå i en klass för sig, och i likhet med Nobelkommitténs majoritet ser jag helst att priset går till denne författare. Visst utgör hans romanform en fortsättning av 1800-talets realistiska tradition, men jag kan inte som herr Lundkvist finna att den därför blir primitiv och ointressant. Diktaren besitter en människokänedom, en inlevelsens styrka och en intensitet i den konstnärliga gestaltungsformågan som omöjliggör en sådan värdering. Inte heller finner jag att Akademien har begagnat Nobelpriset som något "slagträ mellan olika politiska intressen". Just därför att vi 1965 gav priset till stalinisten Sjolochov kräver opartiskheten att vi också ska kunna ge det till en mot systemet mera kritisk kommunist som Solsjenitsyn, när nu en sådan kandidatur blir litterärt självklar.

På ett egendomligt sätt exemplifierar Solsjenitsyn Dostojevskijs tes att den ryske diktaren står i ett oupplösligt förhållande till lidandet och förtrycket och i det tecknet vinner sina konstnärliga segrar. I Första kretsen betonar han själv uttryckligen vilka unika tillfällen hans tragiska öden har skänkt honom att lära känna människorna och sitt eget jag. Gleb Nerzijn, hans alter ego, säger om sina år vid fronten, i arbetslägret och i fängelserna: "här hade han lärt känna människor och händelser som man inte får uppleva någon annanstans. --- Ända sedan ungdomen hade han varit rädd för att hamna i det alldagliga livets modd. Eller som ordspråket säger: Det är inte havet utan pölen man drunknar i". Själva den romantyp som Solsjenitsyn skapar, den s.k. polyfoniska romanen utan hjälte, utgår från detta egenartade fångenskapsliv; i stället för huvudperson finns där ett myller av existenser, alla med samma upprörande erfarenheter och samma hopplösa framtid. Med märklig intuition, med ständigt skiftande infallsvinklar och med en överväldigande visuell detaljskärpa tar han itu med sitt svåra program att göra alla dessa öden individuellt levande och ger ofta läsaren en oemotståndlig känsla att direkt meduppleva skeenden och scener.

Men så kommer de speciella komplikationerna med just detta Nobelpris - i Solsjenitsyns fall är dessa nämligen mycket besvärligare än t.ex. i Sjolochovs. Alla hårda och förödmjukande upplevelser till trots släpper Solsjenitsyn inte ett ögonblick sin övertygelse om marxism-leninismens överlägsenhet - de för honom endast till ett glödande hat mot Stalin och Stalinkulten. Skulden till eländet var inte socialismen: kapitalismen var både ekonomiskt och moraliskt dömd, felet var att människan var en biologisk art, som det tog tusentals år att förändra. Ambassadör Jarring har också i ett uttalande till herr Gierow poängterat att det mycket väl kan vara så att Solsjenitsyn för att vidhålla sin ståndpunkt som lojal Sovjetförfattare, fast av en annan åsiktsriktning än den härskande, kunde komma att avböja priset. Som jag ser det har denna gissning åtskilligt som talar för sig. Jag erinrar till exempel om att Solsjenitsyn i sitt mellanhavande med sovjetiska författarföreningen i april 1968 lät meddela dess sekretariat att Cancerkliniken mot han egen önskan och utan hans medverkan var under utgivning i Frankrike. Dess bättre tycks nu de mest initerade uppgifterna peka på att priset inte skulle bli till skada för honom personligen. Men naturligtvis är det för oss inte heller oväsentligt att han kan vara hågad att verkligen ta emot priset, att han inte genom några onödiga missförstånd kommer att tacka nej till utmärkelsen - efter Pasternaks och Sartres avböjande 1958 respektive 1964 kunde ett nytt avslag kanske ändå kännas en smula generande för Akademien. Han borde därför omedelbart efter vårt beslut genom Moskvaambassaden uttryckligt informeras om att hans närvaro vid prisutdelningen inte utgör något oundgängligt villkor, något som i Becketts fall säkerligen blev avgörande för hans accepterande av priset. Om det uppstår vidare resonemang kunde också nämnas att prissumman om så önskas för framtida bruk kunde deponeras i svensk bank (vilket Sjolochov begagnade sig av) eller eventuellt förvandlas till en stiftelse av samma typ som Shawfonden: en närliggande och mycket lämplig uppgift för en sådan fond kunde t.ex. vara ett understödjande och stimulerande av svenska vetenskapliga studier i den klassiska ryska litteraturen från Pusjkin till Pasternak och Sjolochov. I motiveringen för priset skulle det naturligtvis också markeras att belöningen helt

vilade på litterära grunder och närmast avsåg att utmärka Solsjenitsyns insatser i den stora ryska berättartraditionens anda - Eftersom det här gäller ett speciellt ömtåligt fall måste man med andra ord inrikta sina ambitioner på att undanröja alla onödiga betänkligheter mot ett accepterande av priset från den utseddes sida. Min utgångspunkt har då varit att Solsjenitsyn i grunden är mycket glad åt den litterära utmärkelsen men mindre gärna står som mottagare av den stora penningssumman och på grund av sin mellanställning kunde få svårigheter att t.ex. hålla något bankettal i Stads- huset och att man fick försöka hjälpa honom ur detta dilemma.

Henry Olsson.